

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ ВАЖКОВИХОВУВАНИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ
ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

Виконала студентка: 2 курсу _____
освітньо-професійна програма Соціальна педагогіка
спеціальність 231 Соціальна робота
(шифр і назва спеціальності)

Серьоженко К. Г.

(ініціали та прізвище)

завідувач кафедри соціальної роботи, професор,
Керівник д. пед. н. Павленко А. І.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

доцент кафедри педагогіки та педагогічної
майстерності МДПУ ім. Богдана Хмельницького,
Рецензент доцент, к. пед. н. Бельчева Т. Ф.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Особливості формування професійних орієнтацій важковиховуваних підлітків в умовах закладу загальної середньої освіти»: 126 с., 6 рис., 10 табл., 85 джерел, 4 додатки.

Об'єктом дослідження є професійні орієнтації важковиховуваних підлітків.

Предметом дослідження є процес формування професійних орієнтацій важковиховуваних підлітків засобами соціально-педагогічних технологій.

Мета роботи: обґрунтування взаємозв'язку між ступенем важковиховуваності та особливостями системи професійних орієнтацій підлітків, розробка й експериментальне апробування заходів зі сприяння їх формуванню.

Методи дослідження: вивчення літератури, аналіз, систематизація, порівняння, узагальнення психолого-педагогічного досвіду, спостереження, опитування, педагогічний експеримент, статистичні методи опрацювання та науочного представлення експериментальних даних.

У роботі розглядаються особливості формування професійних орієнтацій важковиховуваних підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, обґрунтовується ефективність тренінгових форм сприяння їх професійному самовизначенню.

Практична значущість дослідження полягає у розробці рекомендацій та методичних матеріалів зі сприяння професійному самовизначенню підлітків, які можуть використовуватись фахівцями у соціально-педагогічній практиці.

Результати дослідження пройшли апробацію на VI Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Особливі діти» Освіта і соціалізація» 1-2 жовтня 2020 року (Київ-Запоріжжя).

ВАЖКОВИХОВУВАНІ ПІДЛІТКИ, ПРОФЕСІЙНІ ОРІЄНТАЦІЇ, ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ, ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА, ТРЕНІНГОВІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ .

ВСТУП

Актуальність теми. Вибір професії – важливе стратегічне рішення в житті людини та складна комплексна проблема. Це відповідальний акт самовизначення, вагомий чинник вибору засобів розв’язання тих чи інших життєвих проблем. Актуальність проблеми професійного самовизначення учнівської молоді полягає, насамперед, в тому, що випадковий вибір професії призводить до небажаних наслідків: низької продуктивності праці, помилок і браку в роботі, незадоволення і пригніченого стану людини, економічних втрат на переучування та перекваліфікацію; натомість правильний і своєчасний вибір професії ... зменшує плинність кадрів, знижує вартість їх підготовки [72, с. 136]. Згідно з теорією людського капіталу, персонал зі знаннями й навичками в професійній діяльності є більш продуктивним, а ефективність праці залежить не тільки від здібностей особистості та інвестицій в її розвиток, але й від мотивації в засвоєнні професії, що підтверджує цінність раннього професійного самовизначення» [85, с. 100].

Важливість сприяння професійному самовизначенню підлітків засобами освітньої діяльності посилюється в світлі стрімкого розширення кар’єрних можливостей [84, с. 145]. В сучасних умовах профорієнтаційна робота з підлітками має виступати як цілісна система обґрунтованих соціально-педагогічних заходів, спрямованих на сприяння їх подальшій соціальній адаптації та уникненню відхилень від норм суспільного життя.

Н. Пряжников вважає, що профорієнтаційна робота є стрижнем всього освітнього процесу. Саме профорієнтація, яку розуміють як спеціально організований супровід професійного та особистісного самовизначення, повинна допомогти підлітку відповісти на питання, навіщо він взагалі вчиться [57 с. 80].

Формування професійних орієнтацій важковиховуваних підлітків становить окрему наукову й практичну проблему, що пов’язане з протиріччям між сучасною практикою їх формування соціальними інститутами, в т. ч. школою, та структурою реально діючих мотивів важковиховуваних підлітків.

На сьогодні проблему важковихованості можна вважати вкрай актуальною, оскільки молодь формується в складних соціокультурних умовах ціннісної розбалансованості, економічних і політичних суперечностей, соціальної нестабільності, криміногенності суспільства.

В сучасній системі профорієнтаційної соціально-педагогічної роботи зберігається суперечність між необхідністю проведення профілактики девіантної поведінки школярів, зокрема важковиховуваних підлітків, і недостатньою розробленістю методів, прийомів, процедур профілактичної діяльності; між специфікою становлення особистості сучасного учня і консерватизмом форм і методів навчально-виховної роботи. Потребує подальшого опрацювання проблема корекції поведінки важковиховуваних підлітків. Профілактика, діагностика та корекція важковихованості є першочерговим завданням педагогів, соціальних працівників, психологів, в т.ч. в системі заходів профорієнтаційної роботи. Для спеціалістів, які працюють зі школярами, важливо розуміти причини важковихованості, своєчасно втручатися в ситуацію педагогічного неблагополуччя, здійснювати компетентну профілактичну або корекційну роботу.

Потужний внесок у наукове осмислення проблеми підготовки старшокласників до вибору професії зробили В. Баженов, М. Варій, О. Голомшток, Т. Гурлева, М. Завацька, Т. Зуєв, І. Каплунович, Є. Клімов, С. Мартинова, О. Овчарова, Є. Павлютенков, М. Пряжников, Д. Фельдштейн, Б. Федоршин, І. Шатенко, В. Шинкарева, О. Янцур та інші.

Наукові засади виховання важких підлітків було сформовано вченими минулого (М. Алемаскін, П. Блонський, Л. Виготський, Л. Зюбін, О. Кочетов, В. Кашенко, І. Невський, А. Макаренко, В. Мясіщев, С. Шацький та ін.) та сучасності (Н. Верцинська, М. Галагузова, О. Гонєєв, Л. Зюбін, А. Капська, О. Кочетова, Н. Ліфінцева, В. Оржеховська, В. Татенко, Т. Тарасова, Т. Федорченко, Д. Фельдштейн, Н. Щуркова та ін.). Положення технології соціально-педагогічної профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі були розроблені Р. Благутою, Р. Вайнолою, Л. Вольною,

Н. Заверико, Т. Малихіною, В. Оржеховсько, Ю. Руденком, Л. Савенковою та іншими.

Актуальність цієї соціально-педагогічної проблеми та необхідність її подальшої теоретичної й емпіричної розробки обумовили вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження: професійні орієнтації важковиховуваних підлітків.

Предмет дослідження: процес формування професійних орієнтацій важковиховуваних підлітків засобами соціально-педагогічних технологій.

Мета дослідження полягала в обґрунтуванні взаємозв'язку між ступенем важковиховуваності та особливостями системи професійних орієнтацій підлітків, розробці й експериментальному апробуванню заходів зі сприяння їх формуванню.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання**:

1. Надати комплексну соціально-психологічну та психолого-педагогічну характеристику підліткового віку та поведінкових особливостей важковиховуваних підлітків.

2. Визначити місце профілактичної, діагностичної та корекційно-відновлювальної діяльності в структурі соціально-педагогічної роботи з важковиховуваними підлітками.

3. Проаналізувати зміст, мотиви і фактори професійного самовизначення підлітків.

4. Визначити критерії й показники рівнів сформованості професійних орієнтацій підлітків.

5. Розробити й впровадити цикл занять зі сприяння професійному самовизначенню важковиховуваних підлітків та здійснити експериментальну перевірку його ефективності.

Гіпотези дослідження полягають у припущеннях щодо:

– залежності між рівнем важковиховуваності і ступенем сформованості професійних орієнтацій підлітків: підлітки без ознак важковиховуваності демонструватимуть вищий рівень професійної готовності;

– ефективності тренінгових педагогічних технологій як інструменту підвищення рівня сформованості професійних орієнтацій важковиховуваних підлітків.

Методи дослідження: вивчення педагогічної, науково-методичної літератури, аналіз, систематизація, порівняння, узагальнення психолого-педагогічного досвіду, спостереження, опитування, педагогічний експеримент (констатувальний з використанням методики діагностики ворожості Кука-Медлей, важковиховуваності Е. Данчинова, рівня професійної готовності А. Чернявської, формувальний з послідуочим контрольним заміром), статистичні методи опрацювання та наочного представлення експериментальних даних (побудова таблиць і графіків одномірного і багатомірного статистичного розподілу, розрахунок середнього для визначення тенденцій у розподілі досліджуваних ознак).

Практична значущість роботи полягає у розробці рекомендацій та методичних матеріалів зі сприяння професійному самовизначенню підлітків, які можуть використовуватись фахівцями у соціально-педагогічній практиці.

Експериментальна база: комунальний заклад освіти «Середня загальноосвітня школа № 69» Дніпровської міської ради. У дослідженні взяли участь 20 підлітків – учнів 11 класу.

Апробація результатів дослідження відбувалась на VI Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Особливі діти»: освіта і соціалізація (м. Київ–Запоріжжя, 1–2 жовтня 2020 р.).

Публікації. За результатами роботи опубліковано наукову працю:

Особливості профорієнтаційної роботи з важковиховуваними підлітками в загальноосвітньому навчальному закладі. «Особливі діти»: освіта і соціалізація: збірн. тез VI Міжнар. конгресу зі спеціальної педагогіки та психології (м. Київ–Запоріжжя, 1-2 жовтня 2020 р.). Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг магістерської роботи 126 сторінок. Додатки викладено на 44 сторінках. Список

використаних джерел складає 85 позицій.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити наступні висновки:

1. Аналіз наукової та методичної літератури з проблеми формування професійних орієнтацій підлітків засвідчує, що цей процес має свої особливості в контексті викликів сучасності та вимагає використання ефективних педагогічних засобів діагностики та – за необхідності – втручання. Особливо актуальним питання педагогічного впливу на процес формування професійних орієнтацій є в випадку низького рівня професійного самовизначення, одним з чинників якого є важковихованість. Під важковихованістю в педагогічній науці розуміють несприйнятливість до позитивного соціального досвіду внаслідок нездатності або стійкого небажання його засвоювати.

2. Узагальнення напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених дозволило встановити, що однією з ключових у підлітковому віці є тенденція до самовизначення і самоствердження, невід'ємною складовою якого виступає потреба у професійному самовизначенні. Для створення умов її задоволення в соціально адекватний спосіб необхідним є вивчення індивідуально-психологічних особливостей і запитів підлітків, їх очікувань, настанов, умов сімейного виховання, відносин зі шкільним колективом. Важливе місце в соціально-педагогічній роботі з підлітками посідає профілактика, діагностика та корекція важковихованості.

3. Соціально-педагогічна діяльність зі сприяння професійному самовизначенню школярів передбачає організацію й здійснення системи заходів щодо їх підготовки до свідомого та самостійного вибору професії. Надання переваги тренінговим педагогічним технологіям підвищення рівня професійного самовизначення підлітків обмовлено природою цього феномену, особливостями і умовами, в яких професійна готовність знаходить своє конкретне виявлення.

4. Визначено критерії, показники і рівні сформованості професійних орієнтацій підлітків: «Автономність» (показник – розуміння цілісності і неповторності своєї особистості як основа формування тих аспектів «Я-концепції», які відповідають за професійну ідентичність); «Інформованість» (показники – орієнтування учня в питаннях структури і потреб ринку праці, змісту і умов праці з обраної професії; інформованість щодо навчальних закладів, в яких можна отримати професію; активність в пошуку необхідної професійно важливої інформації); «Прийняття рішення» (показники – Готовність до прийняття рішення при виборі професії; сформованість професійних інтересів і намірів як основа готовності до вибору професії й прийняття відповідальності за зроблений вибір і його наслідки); «Планування» (усвідомлений вибір професії, навчального закладу, роботи, близькі й далекі перспективи; узгодженість професійної мети з іншими життєвими цілями); «Емоційне ставлення» (емоційний компонент професійної готовності, що відображає загальний настрій, рівень життєвого оптимізму; здатність бачити позитивні сторони і можливі ризики обраної професійної стратегії; орієнтація на професійний успіх). Визначено три рівні вираженості показників сформованості професійних орієнтацій підлітків: високий, середній та низький.

5. На констатувальному етапі педагогічного експерименту здійснювалася діагностика важковихованості підлітків обраного для обстеження контингенту учнів, визначалися та співставлялися рівні сформованості професійних орієнтацій підлітків експериментальної – «важковиховані» – та контрольної – «підлітки без ознак важковихованості та з початковим її рівнем» – груп). На формувальному та узагальнюючому етапах реалізувалася практична частина програми формування професійних орієнтацій підлітків та повторне оцінювання.

6. У ході експериментальної роботи виявлено позитивну динаміку у формуванні всіх досліджуваних показників сформованості професійних орієнтацій підлітків. Високий рівень зріс на 8,58 % (з 2,86 % до 11,44 %). Середній рівень зріс на 14,28 % (з 45,72 % до 60,00 %) та є переважаючим

Натомість, на 23,00 % зменшились показники розвитку низького рівня (з 51,42 % до 28,6 %), які на констатувальному етапі переважали (51,42 % – експериментальна група). Отримані дані засвідчили ефективність використання тренінгових педагогічних технологій у системі діяльності зі сприяння формуванню професійних орієнтацій важковиховуваних підлітків.

Отже, у результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи мету досягнуто, розв'язано поставлені завдання. Водночас, здійснене дослідження не висвітлює всіх аспектів формування професійних орієнтацій підлітків та особливостей цього процесу в учнів з ознаками важковиховуваності. Перспективи подальшої роботи вбачаються у вивченні європейського досвіду розробки й впровадження соціально-педагогічних технологій і програм сприяння професійній готовності підлітків в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.